

RECENZJE. SPRAWOZDANIA

EMIGRACJA ROSYJSKA, UKRAIŃSKA I BIAŁORUSKA. SPUŚCIZNA LITERACKA, RELIGIJO-FILOZOFICZNA. KULTUROWE ZBLIŻENIA, pod red. A. Woźniak, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2018, ss. 335.

W dniach 25–26 maja 2018 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II odbyła się IV Międzynarodowa Konferencja pod tytułem „Emigracja rosyjska, ukraińska i białoruska XX i XXI wieku. Kulturowe zbliżenia i miejsca wspólne. Oddziaływanie i odrzucenie”, zorganizowana przez Katedrę Literatury Rosyjskiej Instytutu Filologii Słowiańskiej KUL. W spotkaniu wzięli udział naukowcy z polskich uniwersytetów (Kraków, Warszawa, Opole, Siedlce, Rzeszów, Słupsk, Częstochowa, Lublin), ale także badacze z wielu ośrodków zagranicznych (Mińsk, Odessa, Kaliningrad, Archangielsk, Moskwa, Londyn, Petersburg, Łuck).

Warto podkreślić, że dzięki takim właśnie inicjatywom badania naukowe nad problematyką emigracyjną, niełatwe przecież, bo dotyczące zjawisk złożonych i procesów dynamicznie się rozwijających, przynoszą wymierne rezultaty. W ciągu ostatnich lat polska emigrantologia, za sprawą naukowców z polskich uczelni wyższych – z Lublina, Krakowa, Opola, Słupska, Warszawy i Olsztyna, gdzie od lat prowadzone są badania w tym obszarze, intensywnie się rozwinęła. Naukowcy zdołali już wypracować odpowiednie narzędzia i metody badawcze, wytyczyć dalsze kierunki działań.

Tym bardziej cieszy fakt, że zaprezentowane podczas lubelskiej konferencji referaty zostały opublikowane i na stałe wzbogacają dorobek badań nad wschodnioeuropejską kulturą emigracyjną. W roku 2019 w Wydawnictwie KUL ukazał się pokonferencyjny tom zbiorowy *Emigracja rosyjska, ukraińska i białoruska. Spuścizna literacka, religijno-filozoficzna. Kulturowe zbliżenia*, wydany pod redakcją prof. Anny Woźniak, inicjatorce i organizatorce cyklicznych spotkań naukowych o problematyce emigrantologicznej w KUL.

Prezentowany tom studiów jest czwartym z kolei obszernym opracowaniem naukowym, przygotowanym przez ośrodek slawistyczny KUL. Stanowi kontynuację i dopełnienie trzech poprzednich tomów wydanych w Lublinie. Warto przypomnieć ich tytuły: *Literatura emigracyjna Rosjan, Ukraińców i Białorusinów*, pod red. A. Woźniak i L. Puszaka (2001 r.), *Duchowość i sacrum w literaturze emigracyjnej Słowian Wschodnich*, pod red. A. Woźniak i M. Kaweckiej, (2002 r.), *Kultura literacka emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej XX wieku. Konteksty, estetyka, recepcja*, pod red. A. Woźniak, (2013). Wszystkie te publikacje łączy, jak pisze A. Woźniak we wstępie do czwartego tomu, „materiał wschodniosłowiański”, zebrany w kilka

kręgów badawczych. Są to: estetyka i recepcja twórczości emigracyjnej, myśl ideologiczno–polityczna, dyskurs krytycznoliteracki oraz religia i emigracyjna myśl religijno–filozoficzna. Ten ostatni obszar najszerzej wpisał się w prace naukowe lubelskiego ośrodka, a prowadzone tam badania nad duchowością są wizytówką sławistyki KUL.

Na trzy części omawianego tomu składa się dwadzieścia dziewięć tekstów doświadczonych polskich i zagranicznych badaczy – Lucjana Suchanka, Jana Orłowskiego, Anny Woźniak, Andrzeja Dudka, Hanny Kowalskiej-Stus, Danuty Szymonik, Galiny Niefaginy, Urszuli Cierniak, Ludmiły Siryk, jak również młodszego pokolenia badaczy (Beata Siwek, Eugeniusz Nikolski, Monika Grygiel, Zoja Kuca, Martyna Kowalska, Agnieszka Lis–Czapiga, Jadwiga Gracla, Julita Biniewska). Rosyjskojęzyczne badania nad emigracyjną spuścizną reprezentują: Oleg Marczenko, Olga Demidowa, Jurij Malcew, Wiktoria Zacharowa. W tomie znalazły się także prace kilku ukraińskich uczonych: Galiny Jastrubeckiej, Teresy Lewczuk, Marii Moklicji, Oleksandry Wisycz, Olgi Zubko oraz dwóch przedstawicielek białoruskiego środowiska naukowego: Galiny Tyczko i Mariny Lebediewej.

Zebrane artykuły dotyczą „trzech fal” emigracji rosyjskiej, ale także tej najbardziej współczesnej, z jej początkiem w 1991 roku i wciąż niezakończonych, określanej mianem „czwartej fali”. Autorzy co najmniej kilku tekstów pochyłają się nad zagadnieniem tożsamości, także w ujęciu antropologicznym – gdzie w los człowieka–emigranta wpisana jest nostalgia, osamotnienie, tęsknota za utraconą ojczyzną, emigracyjna trauma. Problem ten, jak czytamy w *Uwagach wstępnych* jest widoczny w twórczości wielu wybitnych osobowości, o których jest mowa w niniejszym tomie: Dymitra Mierieżkowskiego, Zinaidy Gippius, Wiaczesława Iwanowa, Dymitra Fiłosofowa, Matki Marii, Nadzieży Teffi, Władimira Nabokova, Niny Fiodorowej, Marii Arbatowej. To właśnie dzięki ich zaangażowaniu kultura rosyjska na stałe wpisała się w życie literackie i kulturalne emigracyjnej zagranicy. Proces wrastania w nową rzeczywistość, osvajania emigracyjnej przestrzeni odbywał się poprzez różnorodne formy aktywności i solidarne działania (literackie, wydawnicze, kulturalne, polityczne) emigracyjnej Pragi, Paryża, Berlina, Monachium, Nowego Jorku, Toronto, Londynu.

Cennym dodatkiem do prezentowanego zbioru są, niepublikowane dotąd warszawskie listy Dymitra Fiłosofowa do Mierieżkowskich, w tłumaczeniu Anny Woźniak na język polski. Korespondencja, zebrana i udostępniona przez Olgę Demidową, jest uzupełnieniem jej artykułu o relacjach Fiłosofowa z D. Mierieżkowskim i Z. Gippius, co w całości daje szeroką panoramę życia emigrantów, ich duchowych zmagania z emigracyjnym „taedium vitae”.

Autorzy opublikowanych w tomie tekstów nierzadko podejmują rozważania natury filozoficzno–politycznej, analizując emigracyjne świadectwa w kontekście stosunków państwo–Kościół, działalności publicystycznej, czy wciąż aktualnej „problematyki krymskiej” (prace Hanny Kowalskiej-Stus, Danuty Szymonik, Jewgienija Nikolskiego, poświęcone poglądom polityczno–społecznym Antona Kartaszewa, Siergieja Bułgakowa, Fiodora Stiepunia, metropolity Beniamina–Fedczenko).

Cieszy fakt, że w omawianym tomie znalazły się teksty dotyczące „drugiej fali” emigracji, najmniej rozpoznanej w dotychczasowych badaniach literaturoznawczych. Oprócz wymienionych wcześniej wielkich i znanych nazwisk włączonych do naukowej refleksji, warto zatem wspomnieć o Victorii Babenko–Woodberry i Leonidzie Rżewskim. Dzięki gruzińskiej badaczce Wierze Occheli do polskiego obiegu naukowego weszły oto dokonania Grigola Robakidze – pisarza emigranta, znawcy literatury gruzińskiej i niemieckiej, który na rosyjskim symbolizmie budował swoją literacką tożsamość.

Chociaż artykuły dotyczące rosyjskiej diaspory, podobnie jak w poprzednich tomach przeważają, w książce nie zabrakło prac na temat ukraińskiej i białoruskiej emigracji, które dopełniają prezentowany tom. Dzięki tekstom poświęconym wybitnym postaciom emigracyjnym i twórczości pisarzy, poetów, publicystów tych obszarów: Ułasa Samczuka, Oksany Laturinińskiej, Artima Chomika, Jewhena Małaniuka, Igora Kosteckiego, Natalii Arseniewej czy Wacława Łastowskiego, stan badań nie tylko nad rosyjską, ale także ukraińską i białoruską kulturą emigracyjną wciąż się pogłębia, zyskuje nowe konteksty i znaczenia. Pisze o tym A. Woźniak w *Słowie wstępnym* publikacji z 2013 roku *Kultura Literacka emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej XX wieku. Konteksty, estetyka, recepcja*. Warto przytoczyć jej słowa, aby zaakcentować znaczenie emigracyjnych eksploracji, jakże ważnych dla odczytania historii i istotnych w budowaniu współczesnej tożsamości:

Emigracja pisarzy i ludzi kultury [...] nabiera charakteru wyjątkowego, napęła się szczególną treścią, obrasta w skomplikowane semiotyczne zdarzenia i uwarunkowania, w których naczelną zasadą staje się archetyp wolności, wędrówka ku swobodzie twórczej i dążenie do odnalezienia przez nieskrępowaną twórczość wartości podstawowych, jakie są dla kultury i aktywności człowieka nieodzowne¹.

Zebrane w jeden tom artykuły, dotyczące trzech wschodniosłowiańskich diaspor: rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej nie tworzą odrębnych części lecz płynnie się przeplatają. Są dowodem „kulturowych zbliżeń „międzyemigracyjnego dialogu”, potwierdzeniem elementów tożsamyh dla każdej z tych trzech emigracji. To także wspólny komentarz do trudnej historii, zapisanej w wielu emigracyjnych biografiiach i tekstach kultury. Różnorodność podjętych w tomie tematów świadczy o tym, że były to kwestie skomplikowane i dotyczyły różnorodnych sfer indywidualnego i społecznego życia.

Środowisko badaczy – emigrantologów, jak podkreślał w swoim konferencyjnym wystąpieniu Lucjan Suchanek, aktywnie pracuje i współdziała. Mnogość tematów, autorów, kontekstów, przekonywał Suchanek, potwierdza jak dużo jest jeszcze w tej kwestii do zrobienia, bowiem wciąż na polu wschodniosłowiańskiej emigrantologii

---

¹ A. Woźniak, *Słowo wstępne*, [w:] *Kultura literacka emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej XX wieku. Konteksty, estetyka, recepcja*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, s. 5-6.

wiele jest „białych plam”, które czekają na naukową eksplorację. Cztery tomy, układające się w spójny cykl wydawniczy, stanowią doskonałe kompendium wiedzy emigrantologicznej o spuściźnie literackiej i kulturowej wschodniosłowiańskiej zagranicy. Należy tylko mieć nadzieję, że lubelska seria będzie kontynuowana i wkrótce doczekamy się kolejnej publikacji.

Agnieszka Lenart

Uniwersytet Śląski